

Često se prije govorilo, pa i sada katkad, o jezičnoj tolerantnosti. Ne stvara li pojam *srpsko-hrvatski jezik* jezičnu netoleranciju prema drugim i ne pojačava li ime *srpski jezik*, što je vjerojatno opravdano prema svojem jeziku, *identitetski jezik*, dok se istodobno često spočitava jezikoslovnoj kroatistici kad rabi ime *hrvatski*? Je li moguć dijalog između hrvatskoga i srpskoga jezika, pa i

drugih jezika, kad jedna strana strukovno (stručno) i znanstveno priznaje vlastito pravo na svoj nacionalni jezik i razvoj jezika, a druga to ne priznaje ili gazi? Hoćemo li se pomaknuti s mjesta ili ćemo tapkati i dalje na mjestu, neka svatko za sebe odabere ili je već odabrao. Poštujući druge – poštujemo i sebe!

Artur Bagdasarov, a_bagdasarov@mail.ru
<https://doi.org/10.22210/jezik.2021.68.04>

OBLJETNICE

UZ 50. OBLJETNICU HRVATSKOGA PROLJEĆA I ČLANKA SMILJANE RENDIĆ IZLAZAK IZ GENITIVA

Ove se godine obilježuje 50. obljetnica Hrvatskoga proljeća. Prigoda je to prisjetiti se glasovitoga članka Izlazak iz genitiva ili drugi hrvatski preporod, koji je u časopisu *Kritika* Matice hrvatske objavila 1971. Smiljana Rendić, publicistica i prevoditeljica, prvakinja hrvatskoga katoličkoga novinstva. Rođena je u Splitu 1926., ondje je završila osnovnu školu i gimnaziju; domagojskoga je usmjerenja. Školanje prekida 1948. nakon što su je revolucionarne vlasti s majkom izbacile iz stana na ulicu te ostaje bez sredstava za život. Poslije majčine smrti preselila se u Rijeku, zaposlila u listu *La Voce del popolo* iz kojega je otpuštena s biljegom klerikalke. Do umirovljenja potkraj 1972. radila je u administraciji časopisa *Pomorstvo*. Prevodila je s talijanskoga, pisala kritike i kulturno-religijske oglede. Objavljivala je u periodicima *Pomorstvo*, *Služba Božja*, *Kateheza*, *Glasnik sv. Antuna Padovanskog*, *Crkva u svijetu*, *Kana*, *Kolo*, *Kritika*, *Marulić*. Služila se pseudonimima i šiframa *Berith*, *SR*, *Vjera Marini*. Preminula je u Rijeci 1994.

Njezin članak *Izlazak iz genitiva* ili drugi hrvatski preporod, simbol je 1971. kao što je govor Vlade Gotovca pred zapovjedništvom Pete armijske oblasti u Zagrebu simbol 1991. Sadržajno i stilski zaslužuje počasno mjesto u antologijama hrvatske političke misli, a ostao je zapamćen i po svom gnomičnom naslovu. Hrvatska je nakon kobnoga iskustva u dvjema jugoslavenskim državama, koje autorica naziva „kolonizacijom hrvatskoga nacionalnoga bića i lomljenjem kičme hrvatske nacije“, napokon u Hrvatskom proljeću digla čelo i postala političkim subjektom, a hrvatskomu je narodu vraćeno dostojanstvo.

Ulaskom u zajednicu južnoslavenskih naroda 1918. hrvatski je narod izgubio državnost i u srazu s integralnim jugoslavenstvom zaprijetio mu je nestanak. Autorica za to drži odgovornima hrvatske političke elite („Hrvate asimilante koji niječu sebe, koji odbacuju svoj hrvatski identitet, duhovno i moralno kolonizirane i iznutra dezintegrirane ljude“), koje su, za razliku od običnoga puka koji je sačuvao hrvatsku identifikacijsku i državnu samosvijest, srljale zbog političke nesposobnosti i vlastitih probitaka iz diktature u diktaturu (karadorđevićevsku, pavelićevsku, diktaturu proletarijata).

Prateći narodnu povijest kroz povijest jezika, na primjeru jezične kolonizacije, koja

datira od Khuenovih vremena i hrvatskih vukovaca, oslikava početak procesa pustošenja višestoljetne hrvatske jezične baštine: „Čovjek se mora za glavu uhvatiti pred tom slavnom Gramatikom Tome Maretića: Cijelu hrvatsku umjetnu i pučku književnost bacio je Tomo Maretić tom nevjerojatnom Gramatikom u ropotarnicu, cijelo jezično blago njezinih stoljeća proglasio je provincijalizmima nedostojnim književnoga jezika, osim ako su riječi iz toga blaga imale potvrdu u Vuka i Daničića i u srpskim pučkim umotvorima od Vuka skupljenim. Gramatike kao ta Maretićeva nema nigdje na svijetu: samo u Hrvatskoj, samo u freneziji hrvatskoga samorazaranja mogla je ona nastati, samo u hrvatskom apsurdnom mogla je ona postati norma, norma pod banom Khuenom!“

Jezično je pustošenje nakon karađorđevićevske Jugoslavije – obilježeno nasilnom ekavizacijom i „poopštinjnjem“ svih državnih zgrada, nastavljeno i u komunističkoj Jugoslaviji. Autorica je upozorila na onodobnu podčinjenost i porobljenost hrvatskoga naroda te dovođenje samoga hrvatskoga imena na rub opstanka. Simbolizira ga genitivnom sintagmom gotovo svih ustanova koje su u imenu prvotno imale hrvatski pridjevni nazivak: „Poslije rata, sve pod geslom bratstva i jedinstva, sve i uz činjenicu da je znatan broj Hrvata bio u partizanima, hrvatsko ime bilo je praktički proskribirano, odium ustaštva bačen je na cijelu Hrvatsku. Formalno je ustanovljena hrvatska Republika, i postojala je u njoj hrvatska zemaljska vlada i hrvatski sabor, ali Hrvatska je u svemu tome bila svedena na nekakav administrativno-teritorijalni pojam, pa se smjelo reći samo: *Republika Hrvatska, Sabor Hrvatske, Izvršno vijeće Sabora Hrvatske*, i to uvijek skrupulozno, čak i u običnom govoru, stavljajući pred tu tako dekliniranu *Hrvatsku NR* odnosno, poslije, *SR*. (...) Kako je to zapravo bilo u ono doba (koje je osuđeno na Brijunima 1966.) kad

nam je mnogo toga bilo nametano pritiscima: to mi svi nosimo u kostima, i komunisti i nekomunisti u Hrvatskoj. Nosimo to da ime rođene zemlje nismo smjeli izgovoriti bez administrativno-teritorijalne aperture, to da su gotovo sva hrvatska stručna društva postala *društva Hrvatske* protiv hrvatskih jezičnih zakona (...), to da je bila postala strahovita hrabrost nadjenuti djetetu ime *Domagoj* ili *Krešimir*, to da je Srbin iz Srbije glatko mogao postati profesorom nastavnog jezika u Hrvatskoj i kolonizirati hrvatsku djecu srpskim jezikom, to da je pjevanje hrvatske himne bilo praktički zabranjeno kao da je veleizdaja socijalizma.“

Nadu je bio donio drugi hrvatski preporod – Hrvatsko proljeće – taj „sjaj i muka naših dana“, koji je započeo 1967. objavom Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, „činom svijesti“ (Grgo Gamulin), izišlim iz hrvatske moralne nemogućnosti da se dalje izdržava tortura verbicida i krivotvorina te nametnuti novosadski pravopis. Cijela je hrvatska svjesna inteligencija stala uz nju: „Nije se više moglo izdržati torturu tanjugovštine, onaj očajno primitivni jezični hibrid koji je (...) tražio novine i mnoštvo hrvatskih nenaobraženih i polunaobraženih ljudi koji samo novine čitaju: onaj srpsko-ruski hibrid koji kao da je zauvijek, neiskorjenjivo, neprobojno, odredio jezični profil Telegrafске агенције Nova Jugoslavija. (...) Srpska i rusificirana ostala je poslije rata i gotovo sva politička i pravna terminologija u Hrvatskoj, pa ako su se rusizmi dosad donekle i očistili, srbizmi su ostali: Hrvatska, stara zemlja koja je stoljećima živjela upravo od svoje pravne svijesti, i koja je upravo u oblikovanju svoga pravnog nazivlja dala jedno od najfrapantnijih svjedočanstava svoga jezičnog genija, ostala je poslije rata bez svoje pravne terminologije, kolonizirana je na tome području tako potpuno da se danas samo rijetki još živi stari odvjetnici sjećaju,

na primjer, da se žalba u pravnom postupku hrvatski ne kaže žalba nego *utok*. (...) I nije se više moglo izdržati očajnu poniženost i zanemarenost hrvatskoga jezika u hrvatskim školama, i to da se u hrvatskim školama povijest hrvatske književnosti predavala tako da se od nje bezočno otkidalo i u veoma metodičkoj regionalnoj magli ostavljalo gotovo sve stare pisce hrvatske osim kajkavaca. Torturu apsurdnoga Novosadskog pravopisa koji je nevjerojatnim akrobacijama na silu od dva jezična osjećaja i dva književna jezika pravio jedan, torturu koja nam je i samo ime materinskog jezika, jezika hrvatskoga, jezika koji za Hrvata nikakvo drugo ime ne može imati, mučila nenaravnom imenskom simbiozom kakve nema nigdje na svijetu, pa ni u imenima jezika mnogo sličnijih nego što su hrvatski književni i srpski književni jezik.“

Kad je vlast politički osudila Deklaraciju i kad se tražilo povlačenje potpisa uglednika, praveći u hajci „od bratstva i jedinstva i socijalizma bič nad bolnom glavom Hrvatske“, mnogi su to odbili, jer „se domovina ne odnosi na potplatima obuće“ (Danton), „niti se briše kad je sva u jednom potpisu.“ Deklaracija je stavila vlast u Hrvatskoj pred izbor: ili ostati u genitivu, u nepostojanju hrvatske državnosti oklopljene centralizmom i unitarizmom, ili izići iz genitiva, zahtijevati stvarnu hrvatsku državnost, radikalnom reformom federacije isposlovati hrvatsku nacionalnu i državnu afirmaciju politizacijom naroda koja ne će biti samo „referatska fraza na sjednicama dosadnim kao nadgrobne ploče“. Ljudi iz struktura vlasti u Hrvatskoj prepoznali su narodno bilo i izabrali preobrazbu sustava „jer se natrag jednostavno više nije moglo“.

Programirana kampanja nakon Deklaracije pokazala je moć upravljačkih struktura duboke jugoslavenske države te dubinu hrvatskoga straha, ali i to da se hrvatskom svijesću više nije moglo manipulirati, niti

ugušiti težnju za ostvarenjem hrvatskoga identiteta. Otpor hrvatskoj republičkoj i državnoj vlasti dolazio je međutim od domaćih komunističkih karijerista, asimilanata jugointegralističkoga mita, koji su najposlije i sasjekli Hrvatsko proljeće: „Tim ljudima kao da sad struji dušom dvostruka sablazan: sablazan nad činjenicom da je hrvatska politička uprava odustala od krivotvorine života u oklopu vlasti otuđene od naroda, i sablazan nad činjenicom da je hrvatska politička uprava shvatila apsolutnu uzaludnost utapanja Hrvatske u mitove. (...) Stječe se dojam da je tim ljudima zapravo veoma krivo što hrvatsko ime više nije proskribirano, što se hrvatska politička i državna uprava solidarizirala s njegovom čašću. Taj dojam postaje još jasniji i strašniji kad se pomisli tko su zapravo ti »ziheraši«: ljudi starih jugointegralističkih korijena, ljudi koji su u mitu integralnog jugoslavenstva uvijek i precizno mrzili hrvatstvo, ljudi kobne hrvatske samomržnje, tako slijepe i tako duboke da jedan od njih (mladić, student, jedan od onih »tatinih sinova« koji su sve dosad mislili da je vlast nad Hrvatskom nečija nasljedna prćija) može reći, doslovce, od riječi do riječi: »Gadi mi se kad čujem pjevati hrvatsku himnu!« Takvi ljudi zapravo samo žele i očekuju da se »sve ovo« sruši. Tako oni kažu, »sve ovo«.“

Članak Smiljane Rendić odjeknuo je širom Hrvatske i u hrvatskom iseljeništvu, a kolao je u preslikama jer je 18. broj Kritike, u kojem je bio objavljen, zabranjen. U progonima i montiranim političkim procesima, koji su zaredali u Hrvatskoj nakon sastanka jugoslavenskoga političkoga vrha u prosincu 1971. u Karađorđevu, autorica je 1972. osuđena na jednogodišnju strogu zatvorsku kaznu i zabranu javnoga djelovanja.

Nataša Bašić, natbasic303@gmail.com
<https://doi.org/10.22210/jezik.2021.68.05>